

СТАНОВИЩЕ

за научната продукция на доц. Искра Баева, участничка в конкурс за професор, обуван от Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски” в ДВ, бр. 21 от 15 март 2011 г.

Научната продукция на доц. Баева впечатлява с обема си – 10 книги (някои от които в съавторство с доц. Евгения Калинова), 128 статии и студии по различни проблеми, над 20 отзиви и рецензии и 12 научни редакции, съставителство на 12 сборника и участие в написването на 7 учебника и учебни помагала. Тези по-кратки или по-обширни изследвания са посветени на проблеми преди всичко от политическата и идеологическата, но и от културната история на Източна Европа и Балканите, на национализма и аграрната идеология, на етническите противоречия и съдбата на евреите през 20 в. Фокусът на почти всички изследвания е определен – това е България в контекста на Източния блок или след неговото падане, а темпоралният обхват е най-новата история след края на Втората световна война, макар че отделни изследвания са посветени и на по-ранни периоди.

Според мен, първата специфика и съответно първият проблем на изследвателя на близкото ни минало, е наличието на солидна и достоверна информация. Като се има предвид идеологическият характер на току-що приключилата епоха и упражняваният доскоро информационен контрол, това се оказва доста трудна задача. В това отношение, Искра Баева се е справила успешно, защото в почти всичките си изследвания тя използва нови, неизвестни или новооткрити архивни материали от ЦДА, Дипломатическия архив на МВнР или на МВР. Така “въоръжена” с най-важното оръжие на историка – документа, тя се чувства сигурна и застрахована в своите анализи и интерпретации. С това се очертава и първото научно достойнство на

авторката – вярната и коректна работа с документите и техното максимално използване.

Нека изрично подчертая, че в повечето случаи става въпрос не само за нови, но и за непубликувани материали. Защото за разлика от чехите, например, които в последните години обнародваха цели томове и поредици от документи за най-важните и кризисни моменти от историята си за периода 1945-1989 г., в България подобно нещо не се случи. Така че вярната интерпретация и дори самото включване в научно обръщение на подобни документи е от изключително значение за изясняването на позициите на страната, за която дълго време в Европа се е знаело само, че е “най-верният сателит на СССР”. Още повече, че става дума за документи, до които чуждият изследовател поради езикови или други препятствия няма възможност за достъп. Според мен, тази е и причината за интереса в чужбина към разработките на Искра Баева. Не случайно някои от обобщаващите ѝ трудове са преведени на френски, немски, гръцки, руски и други езици.

Добросъвестната и критична работа с документалния материал е допълнена от “вграждането” му в историческия контекст. Макар че статиите, посветени на отделни събития или кризисни моменти от развитието на Източна Европа (унгарската 1956, чешката 1968, полската криза и “Солидарност” и др.) не са малко, очевиден е стремежът на авторката да разглежда процесите в цялост. Затова и нейните анализи на “преходите”, не само на българските, но и на останалите страни от Източния блок се нареждат сред първите смели опити за цялостен и балансиран подход към току-що отшумялата епоха. Всъщност, работата на историка на съвременността никак не е лека, защото за разлика от социолога и политолога например, които се задоволяват само с “хоризонталния анализ” на събитията, жрецът на Клио трябва да умее да поставя явлението в “дълбочина”, т.е. в контекста на миналото, но и на евентуалната му проекция на бъдещето. Трябва да отбележим, че вниманието на авторката е привлечено

към основните белези на политическата система (намаляването на държавността в Източна Европа след края на Втората световна война и ролята на имперския принцип в този процес, европейските и неевропейски черти на утвърдения социализъм там, на Студената война и т.н.), а в отделни случаи и към въпроси на социо-културната история (политическата култура на българското дисидентство, заместващата роля на слуховите в еднопартийната система, моралната система на социалистическите и постсоциалистическите елити, насилието в политическия живот след 1989 и др.).

Със сигурност може да се твърди, че Баева не страни от “нелицеприятните” теми, каквато безспорно е участието на българските войски в потушаването на “Пражката пролет”. Макар че впоследствие се появиха и други цялостни изследвания на тази тема, дело на чешки историци, безспорен е фактът, че от наша страна Баева беше първата историчка, която смело се зае с изясняването на въпроса военна или политическа операция е участието на българската армия. Не случайно изследването ѝ за ролята на България в чешките събития от 1968 г. е публикувано и на руски, и на немски – то хвърля светлина върху все още неизследвания образ на “най-верния съветски васал”. Допълнителна изяснителна роля играе и изследването ѝ за нашия печат и отношението му към “Пражката пролет”.

Интересът на авторката към Чехословакия очевидно излиза и извън периода на съвременността и това е естествено, като се има предвид приноса на този малък народ в следосвобожденското ни развитие. Тя изследва “славянските” уклони на управлението на Ал. Стамболийски, които залагат на Чехословакия да играе ролята на основен медиатор за подобряването на българо-сръбските отношения и представя дейността на нашия представител Димитър Михалчев по време на мандата му в Прага в средата на 30-те години на миналото столетие. Като особено приносна бих изтъкнала статията ѝ, посветена на чешкото участие в модернизацията на България от

възкръсването на българската държава през 1878 г. до края на ХХ в. Отделно изследване е посветено и на историческата бохемистика и на нейното университетско преподаване в България.

Въпреки тези определени приноси при изясняването на конкретни проблеми, свързани с историята на отделните страни от Съветския блок, определено може да се каже, че силата на историческия анализ “пада” върху общите процеси в района. От една страна, това е налагането на съветската система в Източна Европа след Втората световна война, от друга – нейното постепенно разграждане след края на Студената война. На фона на това общо за целия район развитие, продиктувано от глобалните процеси, Баева успява да изведе и очертае и чисто българските специфики. Ценен в това отношение е нейният анализ за приликите и разликите на нашето преустройство със съветската “перестройка”. С аргументите на историка тя се включва и в незавършената дискусия за успехите и недостатъците на посткомунистическия преход в България, като го анализира в контекста на сходните процеси, протичащи в останалите страни. Същевременно, тя обръща внимание и на промяната, настъпила в отношенията на бившите “сателити” с Москва.

През 2010 г. се появи и последната монография на авторката за историята на Източна Европа, която представлява нов, обобщаващ етап в работата ѝ. Отново солидно опряна на новоразкрити документални източници, книгата представлява съчетание между анализ на общите проблеми, характерни за региона, представянето на специфични моменти в развитието на отделни страни и положението на България през този период. Що се отнася до Чехословакия, тук са очертани главните личности, определяли развитието на тази страна: първият ѝ президент Томаш Гарик Масарик, първият следвоенен президент Лудвиг Свобода, и разбира се, символът на “Пражката пролет” Ал. Дубчек. Вярна на сравнителния си подход при анализа на проблемите, Баева сравнява посткомунистическите

процеси в тази традиционно демократична страна и в България. В последната част на книгата си, авторката разширява още повече спектъра на анализа си, като ситуира България в общите процеси на нашата съвременност.

След края на съветската система, в Европа и конкретно на Балканите се задвиждат други геополитически фактори. Като историк на съвременността, Баева отчита промените и в някои от изследванията си отделя внимание на мястото и ролята на България в процесите на сближаване с останалите страни от региона. При това, като специалист по обща история, тя не се ограничава до регионалните проблеми, но изследва и по-цялостни процеси, като напр. разширяването на Европейския съюз, промяната в отношенията с останалия свят и предефинирането на Изтока, сложната роля, която България трябва да играе в отношенията между Западна Европа, Балканите и Русия. Предефинирането на международните позиции на страната ни в последните години е темата на последното монографично изследване на Баева “България от Варшавския договор до Европейския съюз”, публикувана на гръцки език.

В заключение бих обобщила основните научни достойнства на представените публикации в няколко направления: издирване на максимален брой нови документални източници и тяхното включване в научно обръщение с цел по-пълнен и достоверен анализ на съвременните процеси, и преди всичко – убедително представяне на ролята на България в контекста на регионалната и общата история.

Всичко изложено по-горе ми дава основания да смятам, че с публикациите си и с цялата си преподавателска дейност, доц. Искра Баева има всички качества, за да заема академичната длъжност професор.

доц. д-р Теодоричка Готовска-Хенце,

Институт за исторически изследвания, БАН.

